

XIII

Қ-21

НОЗИМ ҚОСИМОВ

Ўзбекистон бастакорлари

*Раҳматжон
Турсунов*

Тошкент — 2003

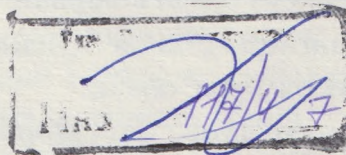
XIII
K-22

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари Вазирлиги
Истиқболни белгилаш, услубиёт ва ахборот
республика маркази
Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат
маданият институти

НОЗИМ ҚОСИМОВ

Ўзбекистон бастакорлари
РАҲМАТЖОН ТУРСУНОВ

Олий, ўрта махсус маданият ва санъат
ўқув юртлари учун халқ мусиқа ижодиёти ва
адабиёти фани бўйича ўқув қўлланма

ТОШКЕНТ — 2003
«ИЖОД ДУНЁСИ» НАШРИЁТ УЙИ

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари Вазирлиги Истиқболни белгилаш, услубиёт ва ахборот республика маркази ҳамда Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти Илмий-услубий Кенгаши томонидан нашрга тавсия қилинган.

Масъул муҳаррир: **Баҳодир Саримсоқов**
филология фанлари доктори, профессор

Тақризчилари: **Абдуманнон Назаров**
Санъатшунослик фанлари доктори, профессор

Қўлдош Мамиров
педагогика фанлари номзоди, профессор

Бастакорлик Ўрта Осиё халқларида жуда қадим замоналардан мавжуд бўлган мусиқий ижод санъатидир. Бу санъат ҳар бир халқнинг ўзига хос мусиқий анъаналари асосида вужудга келиб, узоқ маданий-тарихий тараққиёт жараёнида мустақил мусиқий ижод сифатида шаклланган.

Бастакорлик санъати ўзбек халқининг меросида жуда катта ва муҳим ўрин тутди.

Ўзбек бастакорлик санъатининг машҳур намоёндалари ҳожи Абдулазиз Абдурасулов, Тўхтасин Жалилов, Юнус Ражабий, Имомжон Икромов, Комилжон Ҳасанов, Муҳаммаджон Мирзаев, Фанижон Тошматов, Саиджон Калонов, Мухторжон Муртазов ва бошқа устоз бастакорлар ўз ижодларида асосан халқ мусиқий анъаналарига суяндилар.

Биз Раҳматжон Турсунов ижодига назар солар эканмиз, кўз ўнгимизда ўтмиш бастакорлар анъаналарининг давомчисини кўрамиз. Мусиқа ижодиётининг бастакорлик, оҳангдорлик, куй ва ашулаларга мумтоз адабиётимиз намуналаридан қайта сўз мослаштириш, асарларнинг таркибий хусусиятлари доирасида туркумлаштириш каби йўналишларидаги амалга оширилган ишлар бунга ёрқин мисол бўла олади.

Мазкур рисола профессор, бастакор Раҳматжон Турсуновнинг ҳаёти ва фаолияти ҳақидадир.

МУАЛЛИФ ДАН

Бу бастакорнинг номини эшитганда қалбингизда беихтиёр таважжух ҳисси уйғонади. Бу таважжух энг аввалло камтар ва меҳнаткаш, ярим асрдан ошиқ вақт давомида халқимизни дилгир наволари ила хушнуд этган устоз санъаткорга муҳаббатимиздандир.

Унинг ижодий услуби миллий мусиқий меросни энг илғор анъаналарини мужассам этади. Бу анъаналарни эса у устозлари Муҳаммадjon Мирзаев, Дони Зокиров, Б.Ф.Гиенко, Фанижон Тошматов, Мардон Насимов, Ботир Умиджоновлардан бекамукўст ўзлаштирган эди. Шу билан бирга Раҳматжон Турсунов замонавий мусиқа ижодиётидаги оҳанг ўзгаришларини нозик ҳис этиши, идроклаши баробарида замонамизга ҳамоҳанг мусиқий дурдоналарни яратишга эришди. Эндиликда сермахсул ва серқирра ижодкорнинг мусиқий мероси ўнлаб қўшиқ, бир қатор романслари, куйлари, болалар қўшиқлари, хор асарлари, рақслари каби кўплаб асарларни ўз ичига олади. Хусусан, санъаткор юзга яқин қўшиқ, куйлар ижод этди, шунингдек, “Ғамзасин севдинг кўнгил” (Фузулий), “Ўртади” (Навоий), “Висолинг бўлмаса” (Ототий), “Мубтало қилурсан” (Лутфий), “Бўйларингга” (Махтумқули), “Булбул”, “Фурқат нидоси” (Абдулла Орипов), “Мадҳингни куйлаб” (Туроб Тўла), “Нур бўлиб дунёга келгансан” (Эркин Воҳидов), “Муҳаббатдан”, (Жуманиёз Жабборов), “Кечиб бўлмас” (Нормурод Нарзуллаев), “Ўзбекистон она диёр” (Муҳаммад Али), “Наврўзга етганда” (Анвар Исроилов), “Шахло”, “Арзи ҳол” сингари мумтоз ашула ва куйларида шеърининг, аниқроғи, шеърларнинг байтлари ички тизимларининг барча тафсилотлари ғайритабиий ифодаланади. Миллий мусиқий бастакорлик ижодида ўзига хос бастакор услуби алоҳида ажралиб туради.

Бастакор бу тоифа ашулаларни яратиш жараёнида энг аввало куй андозасига таянади. Аммо янги матн “шароитига” мувофиқ унинг ритм ва усулини ўзгартиради. Шу аснода куйнинг жумла ва шакл тузилишлари, ўлчов birlikлари, ритмик тузилма ва урғуланиш ҳиссаларида тубдан ўзгаришлар юзга келади. Буларнинг пировард натижасида эса бадиий мустақил аҳамиятга эга қўшиқ ва куйлар яратилади.

Раҳматжон Турсунов кўпчилик устоз халқ бастакорлари сингари халқ мусиқасининг, “Шашмақом”нинг, айниқса Республикамизнинг ҳудудий услублари хонандалик ва созандалик санъатининг битмас туганмас бойлигини ўрганиб, ўзлаштириш ва бу хазинадан самарали фойдаланиб, ўз асарларини кенг халқ оммасига тарқатди, оммалаштирди, уларни янада равон ҳамда бадиий мукамал бўлишига, кенг шинавандалар томонидан қадрланишига интилди.

Раҳматжон Турсуновнинг созандалик ва бастакорлик услуби таъсир кучининг ҳаётчанлиги унинг сўнги йилларда бастакорлик санъатида туган ўрнида, ижодкорлик услубларига қизиқишининг кучайганлигида кўриш мумкин.

РАҲМАТЖОН ТУРСУНОВ ҲАЁТИ

Бўлажак санъаткор 1939 йил 5 мартда Қашқадарё вилояти Қарши туманидаги Муллақувват қишлоғида туғилди. Отаси Турсунбой Тўқлиев қишлоқда чорвачилик билан шуғулланар ва бўш вақтларида дўмбира чертиб ашула айтар эди.

Дўмбирачи ва дostonчилар ҳаёти азалдан чорвадорлар орасида ўтгани боис, уларнинг ижрочилик дастуридан кўпинча чўпонлар, яйловлар, қўйлар тўдаси ҳақидаги дostonлар ўрин оларди. Шу сабабдан уларнинг чаладиган асарлари, “Чўпончи”, “Дўмбира куй”, “Қўйни қидириш”, “Қўйни йиғиш”, “Қўйни суғориш” сингарилар бўлса, дostonчилар жўр бўладиган асарлар “Бахши куй” номи билан юритиларди.

Турсунбой болалик чоғларида кўплаб дўмбирачилар ва бахшилар ижодидан баҳраманд бўлган эди. Чунончи, ўтган асрда Қодир бахши, Хўжаназар бахши, сингари бир қатор таниқли дoston ижрочилари қишлоқда ўтказиладиган халқ сайилларига, ҳайитларга, тўй-томошаларга келиб даврани қизитишарди.

Қаршига бошқа вилоятлардан, айниқса, Сурхондарё вилоятининг Шеробод, Бойсун, Шўрчи сингари жойларидан келган дўмбирачи ва бахшилар иштирокида ўтказиладиган тўй-томошаларга ёш Турсунбой ҳам ўз тенгқурлари билан тез-тез бориб турарди.

Бошланғич мактабда ўқиб юрган кезлари Раҳматжонда мусиқага кучли ҳавас уйғонади. У таниқли созанда Маматқул Жалилов раҳбарлик қилган мактаб қошидаги мусиқа тўгарагига қатнашиб, ашула айтишни ўрганadi. Табиатан нодир қобилиятга эга бўлган ўспирин 1955 йилда туман миқёсида ўтказилган кўрик-танловда ғолибликни қўлга киритади.

Ушбу илк ижодий муваффақият Раҳматжон Турсуновнинг тақдирида аҳамиятли бўлиб, унинг узил-кесил касб танлаб олишида муҳим ўрин тутган эди. У 1956 йилда Ҳамза номидаги Тошкент Давлат мусиқа билим юртининг хор-дирижёрлик бўлимига ўқишга киради. Бу даргоҳда 4 йил устоз таниқли ўқитувчи Надежда Ивановна Бачурина синфида дирижёрлик фанидан, устоз созанда Ғани Тўлагановдан рубоб ижрочилигидан сабоқ олади.

1960 йилда ўқишни муваффақиятли битиргач, Тошкент давлат консерваториясининг хор-дирижёрлик факультетига ўқишга киради. Консерваторияда ўқиш жараёни унинг учун мутлақо бошқа оламни, унинг сирларини намoён қила бошлайди. Консерваториянинг концерт залидан тез-тез эшитилиб турадиган жаҳоннинг турли мамлакатларида яшаб ижод қилган классик мусиқа намoёндаларининг хилма-хил жанр ва шаклдаги асарлари унинг билим савиясига кескин таъсир кўрсатади. Бу даргоҳда у шу вақтгача эши-

тилмаган ўзига хос услубда, профессионал шаклда яратилган муסיқа асарларга дуч келади.

Бу даврда бастакор ғарб ва рус ижодкорлари классик муסיқасининг гўзаллиги ва бойлигини ҳали у қадар тушуниш қобилиятига эга бўлмаса-да, ҳар қалай уни ҳайратга солган эди. Бундай концерт асарларини қайта-қайта эшитиш, Раҳматжон Турсунов дунёқарашининг кенгайиши, муסיқа истеъдодини профессионал муסיқа услуби шаклланишига замин тайёрлаган эди.

Бўлажак профессионал бастакорни муסיқа ижодкори сифатида шаклланиши ва такомиллашувида консерватория домлалари ва у ердаги қизғин муסיқавий муҳит ижодий ёрдам кўрсатади. Миллий чолғу асбоблари рубоб, дугорда чалиб юрган халқ созандасининг тўғридан-тўғри олий муסיқа ўқув юрти консерваториясида ўқишининг нақадар мураккаблиги ўз-ўзидан маълум албатта. Айниқса, профессионал муסיқанинг назария, таҳлил ва тарихи асосларини ўзлаштиришда у маълум даражада қийинчиликларга ҳам дуч келади.

Аммо ғоят катта ирода, тинимсиз меҳнат, тиришқоқлик, чидам, сабоат, матонат, муסיқа санъатини чин қалбдан севиш орзулари мана шу профессионал муסיқа ижоди сирларини ва хилма-хил услубларини эгаллашга ёрдам беради.

1968 йила Раҳматжон Турсунов консерваторияни тугатади. Энди Ҳамид Олимжон номидаги Қарши Давлат педагогика институти “Ашула ва муסיқа” кафедрасида ишлаш ва янги-янги ижодлар билан машғул бўлиш учун зарур имкониятлар туғилди.

УСТОЗ — МУРАББИЙ

Раҳматжон Турсунов педагогик фаолиятини 20 ёшда умумтаълим ўрта мактабда ашула ўқитувчиси бўлиб бошлаган эди.

Дарҳақиқат, педагогик фаолиятнинг бошланиши ўзига хос мураккаб жараён.

Ҳар бир санъаткор мураббий бўлмоғи, ўзининг билимини ёшларга бермоғи лозим. Раҳматжон Турсунов созанда, бастакорлик санъати билан бирга мураббий сифатида ҳам фаолиятининг яна бир қиррасини намоён қилди.

Мураббийлик қайси соҳада бўлмасин, энг шарафли муқаддас касблардан ҳисобланади. Ҳар бир касб эгасининг келажакдаги мавқеи, унинг устозларидан олган билим тарбия жараёни ва шахсий интилишларига боғлиқдир.

Энг муҳими мураббий самимий, фидоий бўла олиши керак. Ёшлар ниҳоятда сезгир, кузатувчан бўладилар: педагогнинг самимий, билимдонлиги уларни дарҳол жалб этади.

Раҳматжон Турсунов ана шундай ҳурматга, самимиятга эга бўлган устоз бўла олди. У ўзидаги бор бўлган барча назарий, амалий билимини ёшларга тақдим этди, десак муболаға бўлмас. У дарсларни мазмундор, қизиқарли ва ижодий, жонли ўтаолар, муסיқанинг назарий амалий сирларини ўрганишдек

машаққатли ишга ёшларни қизиқтира оларди. Шу боисдан унинг дарсларидан талабалар ҳар куни бирон янгилик олишар эди.

Раҳматжон Турсунов 1962 йилдан 1968 йилгача Ҳамид Олимжон номидаги Қарши Давлат педагогика институтида, 1968 йилдан 1974 йилгача Тошкент маданий оқартув техникумида ишлади.

1974 йилдан то ҳозирги кунга қадар Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат Маданият институтида ишлаб келмоқда. Халқ миллий муסיқасининг бой хазинасини юзага чиқариш ва уни халқнинг ўзига қайтариш, мутахассис кадрлар тайёрлаш мақсадида 1987 йили Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат Маданият институтида унинг ташаббуси билан “Халқ муסיқаси” кафедраси ташкил қилинди (дастлаб шундай номланар эди).

Кафедранинг асосий мақсади республикамиздаги ҳаваскорлик ашула ва рақс ансамбллари учун профессионал раҳбар кадрлар тайёрлашдан иборат. Бўлажак мутахассислар халқ муסיқий меросининг назарий ва амалий асосларини, ўзбек халқининг ва бастакорларнинг ашула ва куйларини шунингдек, мумтоз муסיқий меросимиз ижро йўллариини ўрганадилар. Ёшларга таълим бериш учун Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби композитор Матниёз Юсунов (марҳум), Қирғизистон халқ артисти Толибжон Бадинов (марҳум), Ўзбекистон халқ артистлари: Қизлархон Дўстмуҳамедова, Нуриддин Ҳайдаров, Педагогика фанлари доктори, профессионаллар: Алижон Ҳасанов, Ҳамидулла Нурматов, Педагогика фанлари номзоди, профессор Қўлдош Мамиров, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар: Исҳоқ Катаев, Баҳрулла Лутфуллаев, Ҳалимжон Жўраев, Матлуба Дадабоева, Оролмирзо Сафаров, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Шоҳида Шойимардоновалар кафедрага жалб қилинган.

Раҳматжон Турсунов тажрибали педагог сифатида институтда ишлаган кезлари тўрт юздан ортиқроқ маданий-маърифий муассасаларнинг юксак малакали кадрларини тайёрлаб етиштирди. Бу кадрлар ҳозирда республикамиз ва ундан ташқаридаги маданият масканларида муваффақиятли иш олиб бормоқдалар.

Булар орасида Ўзбекистон халқ артисти Маъмуржон Тўхтасинов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар: Ўктам Аҳмедов, Зариф Азизов, Собир Мўминов, Илҳом Фармонов, Анвар Фаниев, Сайёра Қозиева; хонандалар Дилором Сойипова, Дилором Ҳимматова, Замира Намозова, Ҳосила Муродова, Роҳила Рўзимова, Маҳфуза Абдурахмоновалар хонандалик, ижрочилик санъатида муסיқа ихлосмандлари олқишига сазовор бўлиб келмоқдалар. У Ўзбекистонда ҳаваскорлик ашула ва рақс ансамбллариини ривожланиши ва педагогик шарт-шароитлар мавзусида диссертацион илмий изланиш олиб борди. Республика миқёсидаги кўпгина илмий анжуманларда илмий маърузалар билан чиқди.

Раҳматжон Турсунов ҳаёти силлиқ, сувдек рагон бўлгани йўқ. У илмий иш қиламан деб, ишга киришганида миллатимиздан чиққан ҳасадгўйлар кун бермадилар: қарийиб ёқлашга тайёр ишдан воз кечиб, Москва томон йўл

олди. У ерда 1987 йили “Ўзбекистонда халқ ашула ва рақс ансамбллари-нинг ривожланиши ва педагогик шарт-шароитлари” номли номзодлик диссертациясини ёқлаётган чоғида ҳам “Меҳрибон” миллатдошларимиз етиб бориб ўзларини “фикр”ларини баён қилиб келдилар.

Аmmo Раҳматжон Турсунов ўз назарий педагогик концепциясини муносиб ҳимоя қила олди ва Педагогика фанлари номзоди илмий даражасини олишга эришди.

Раҳматжон Турсуновнинг бир қанча дарслик ва ўқув қўлланмалари мухлислар қўлига етиб борди. “Ўзбекистонда musiқа ҳаваскорлиги”, “Ғамзасин севдин кўнгил”, “Чўлдан эсан саболар”, “Ҳаваскорлик ашула ва рақс ансамбли билан ишлаш услублари”, “Қалбимда ўзинг борсан”, “Ашула ва рақс ансамбли билан ишлаш услубиёти”, “Халқ куйларини ноталаштириш”, “Халқ musiқа ижодиёти ва адабиёти” шулар жумласидандир.

Унинг 30 дан ортиқ илмий мақолалари “Шарқ юлдузи”, “Тулистон”, “Звезда Востока”, “Меҳнат ва турмуш” журналлари, “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетасида эълон қилинган; 5 та диссертацияга оппонентлик қилди. Ўша йилдан радио бадий кенгашининг аъзоси.

Раҳматжон Турсуновнинг ўтган 30 йил оралиғида илмий-услубий қўлланмалари, шунингдек самарали бастакорлик ижодий фаолияти учун аввалига доцент (1989), сўнгра профессор (1994) илмий унвонига, ўзбек маданиятини ривожидидаги самарали меҳнатлари давлатимиз томонидан муносиб баҳолашиб, 2001 йили Ўзбекистонда хизмат кўрсатган Маданият ходими фахрий унвони билан тақдирланди. Оилали, қирқ йилдан бери Муҳаббатхон ая билан мазмунли ва бахтли ҳаёт кечирмоқдалар, 3 ўғил фарзандлари бор.

Устоз Раҳматжон Турсунов яқинда 63 баҳорни қарши олди. Унга Оллоҳдан мустаҳкам тансиҳатлик ила устозлик гаштини суриб юришида узоқ умр тилаймиз.

БАСТАКОРЛИК ИЖОДИДАН

Раҳматжон Турсунов ўзининг вокал лирикасини яратар экан, унинг бир қатор туркийзабон — ўзбек, озарий сингари Шарқ шоирлари шеъриятига бўлган чуқур ҳурмат-эҳтироми зўрая боради. Бу қизиқишни йил сайин яратаётган ранг-баранг ашула ва кўшиқ ижодида кузатиш мумкин.

Бастакор мана шу шоирларнинг шеъриятига фақатгина образлар гўзаллиги ёки шеърларининг юксак даражада мукамаллиги, ўта musiқийлиги туфайли эмас, балки ўз ижодининг эстетикаси, бадий дунёқараши жалб қилади. Фалсафий оптимизм, ахлоқ ва мазмундорлигининг чуқурлиги, шеъриятнинг оқилона ва гўзал келажакка ишончи асрлар давомида Шарқ шеъриятининг ва Шарқ musiқа санъати томонидан яратилган ашула ва кўшиқлар musiқасининг ҳаётий фаолият доираси биргина шеърият билан чегараланмайди. Бастакор учун ана шу шеъриятнинг янги musiқавий воситалар билан талқин

этиш асосий вазифаларидан бирига айланади. Бу эса унинг Фузулий, Ёнғин Мирзо, Самад Вурғун, Абдулла Орипов, Туроб Тўла, Жуманиёз Жабборов, Муҳаммад Али сингари таниқли шоирларнинг асарларига ҳамоҳанг мусиқа басталашда намоён бўлди.

Раҳматжон Турсуновнинг “шеърхонликда” ўзининг индивидуал услуби бор. У айниқса нутқнинг ритмик бўлинишига алоҳида эътибор беради, қофияларни куй оборотлари билан алоҳида шарҳлаб ўтади. Чунончи, “Ғамзасин севдинг, кўнгил” (Фузулий ғазали) ёки “Ошкор ўлсун” (Самад Вурғун шеъри) сингари кўпчилик лирик ашулаларида шеърятнинг, аниқроғи, шеърларнинг байтлари ички тузилмаларининг барча тафсилотлари ғайритабиий нозик ифодаланган, мусиқада, шеър яхлит бир образ сифатида маънодор қилиб баён этилади.

Шарқнинг машҳур классик шоирларидан бири бўлмиш Фузулийнинг “Ғамзасин севдинг, кўнгил” ғазалининг чуқур мазмуни мусиқа ижодкорининг оташин қалбига мусиқа ёзиш ғулғуласини солган эди. Ғазалнинг:

*Эй камон абру, рақиб ба берма ғамзангдин насиб,
Ўқ отарсан тоша, пайконинг керакмасму сенга?
Ёндуриб жоним, жаҳон сўз этма барқи охими
Осмон, хурийи ди рахшонинг керакмасму сенга?*

сатрларида афсонавий гўзал сиймоси ифодаланган юксак поэтик руҳ ва чуқур фалсафий ғоя, шаклан мукамал ифода, бастакор дунёқараши, ички дунёсида катта ўрин олибгина қолмасдан, балки унинг мусиқавий бадий ижросида ҳам ўз аксини топади.

Ашула куйининг самимийлиги ва улуғворлиги, кўлами тингловчи руҳига осойишталик бағишлайди; мусиқанинг “Дунёвий” ҳис-туйғуларини ўзида мужассам этади.

Ашула олти тактли чолғу кириш қисми билан бошланади. Бу чолғу қисми айрим бастакорларнинг ашулаларига зўрма-зўраки киритадиган кўшимча ёки ашула куйга мос тушмайдиган чолғу қисмларидан мутлоқо фарқ қилади. Бунда чолғу қисми ашула куйининг ички тузилмасидан келиб чиқади ва олдинда “Ғамзасини севадиган кўнгил”нинг тугёнли саволларини бошлаб бергандай бўлади, у асосий куйга органик боғланиб кетади. Бу ашула куйининг бошқа ашула куйларидан фарқи, унинг тузалиши ва йўланишидир. Куй анъанавий шаклда бўлмасдан юқоридан пастка томон ҳаракатланади. Дорийминор ладининг товуш қаторида тузиладиган, интонациялар жуда ёрқин ўзига хос хусусиятга эга бўлганлиги ҳолда бу интонация бўлаклари дастлаб тоникада, сўнгра ладнинг субдоменанти товушларида тўхталади ва берилаётган савол характерини янада кучайтиради.

Фортепианода жўр қилиш қисми асосан тоника, субдоменанти, доменанта аккордлари орқали ифодаланган. Бастакор ладда бўладиган ўзгаришларни ашула куйида эмас, балки гармоник жўр қисмида кўрсатишга интилади ва бу билан ашулани руҳан бойитади.

Ашула куйининг яна бошқа хусусий томони, куй таркибларидир. Чунончи, ашула бошдан охиригача, бир хил ритмик ўлчовларда берилади. Ҳар бир такт доим иккита саккизтали, чорак ва сўнгра яримталиқ нота товушлари билан такрорланиб турилади. Бу хилдаги тузилма шаклан бир-бирига ўхшаш бўлса-да, аммо-диапазоннинг секин-асталиқ билан кўтарилиши натижасида кучлана боради. Биринчи такт тоналликнинг терцияси—сольдан бошланади ва пастга йўналиб тоника—ми да тўхталади, иккинчи такт яна шу шаклда субдоминанти —ля дан бошланиб, яна шу ля да тўхталади, шеърнинг иккинчи мисраси лад олтинчи босқичи-до товушидан кейин —ре товушидан ва ҳоказо. Хуллас, ашула мана шў тахлитда ривожлана боради.

Ашула куйининг мана шу услубда яратилиши, севги изтиробини тортаётган ёш қалбнинг уф тортиб чуқур хўрсиниши ва унинг ҳар тўрт тактдан кейин бир тактлик чолғу бўлаги билан ажратилиши ҳам лирик ҳис-туйғуларни янада чуқурлаштиради. Ашуланинг иккинчи қисмида лад алмануви яққол кўринади ва у драматик ҳаяжон бағишлайди.

Раҳматжон Турсунов озар шоири Самад Вурғуннинг шеърига басталанган ашуласини “Ошкор ўлсун” деб номлайди. Озарбайжончадан Р.Абдурашид таржима қилган бу шеърда севги йўлида ўзини қурбон қилишга ҳам тайёр бўлган исёнкор шоир дард алами тараннум қилинади.

Бу ашуланинг муҳим томонларидан бири, унинг ўзбек миллий мерос анъаналарига яқин руҳда бўлганлигидадир. Бу ашула ҳам ми-минор тоналлигида, лекин фригий ладида куйланади. Синкопа ўлчови, аккордларни ёйиқ шаклда ифодаланиши, юқори авжлар ҳисобидан ашула диапазонининг кенгайтирилиши, (e1-a 2) куй таркибининг поғонама-поғона ривожланиб кучланиши, сингари бир қатор хусусиятлари ашулани янада ёрқин ва жозибador бўлиб эшитилишига имкон беради.

Афсуски, бастакор шеърнинг энг таъсирли авжланиши драматик даражага етказишгача олиб келадиган икки сатрини ташлаб кетган:

*“Ўлим, э воҳ, бу неъматдир, бу бир шонли саодатдур,
Агар бевақт ўлар бўлсам, рақибим бахтиёр ўлсун”.*

Бу ҳол шеърнинг севги йўлида ўзини қурбон қилишга ҳам рози бўлган образ кайфиятининг бўшаштирилишига сабаб бўлган. Аммо шунга қарамасдан, ашуланинг умумий руҳи ғоят жозибали ва таъсирчан шаклга эга. Ашула куйи айрим сатрларнинг такрорланиши ҳисобидан (Реприза), мураккаб уч қисмли шаклда яратилган. Куйи жуда равон ва айтилиши ғоят ўнғай бўлганлиги учун “Ғамзасин севдинг, кўнгил...”, ашуласи сингари хонандалар дастуридан мустаҳкам ўрин олган.

Фортепиано жўр қисмида учраб турадиган форшлаглар гоҳ чолғу қисмида, гоҳ ашуланинг юқори авжларида киритилиб, драматик ифоданинг кучайишида муҳим роль ўйнайди.

Бастакор бу ашулада ҳам “Ғамзасин севдинг, кўнгил...” ашуласида бўлгани сингари шеърнинг биринчи мисрасини яна бир бор такрорлаш йўли билан

хотима ясайди. Бу билан музика муаллифи шеърда бошланган асосий ғояни қайта-қайта шарҳланишни лозим топади.

Бастакор ижодида булбул ҳақида ёзилган романслар ашула ва қўшиқлар, ҳам кўп учрайди. Музика адабиётида, хусусан ўзбек бастакорлари яратган романслар, қўшиқлар, опера, музикали драмалардан ўрин олган. Раҳматжон Турсунов ҳам бу ажойиб анъанага мурожат қилиш йўли билан уни ўзининг тушунчаси бўйича, ўзига хос музикавий воситалар ёрдамида давом эттиради.

Шоир Абдулла Ориповнинг “Булбул” номли шеърининг мазмуни бастакорнинг диққатини бефарқ қолдирмади, албатта. “Олий мақсад” сари интилиш, шеъриятнинг “Сирли гўзаллиги”, янги-янги куйлар яратиш иштиёқи унинг ички дунёсида ҳам ўрин олган эди: унинг бадиий ижодида ўз аксини қолдирганди.

Бироқ Раҳматжон Турсуновнинг олийжаноб мақсадлар сари интилишларига “Булбул” номи билан куйланадиган бу хилдаги шеърлар у қадар мос келмайди, албатта. Шоирнинг қаламга олган образи-умумлашган типик образ сифатида очилмай қолган. Чунончи, шоирнинг булбулга қарата берган саволида: “Қани, айт-чи, булбулгинам, ким тушунди, ким тушунди тилингни?”, дейилади. Ҳолбуки, булбул ҳар доим гулга ошиқлигини куйлайди. Бу ҳаммага маълум. Шу сабабдан мана шу хилдаги шеърларни куйга солиш ҳам маълум қийинчиликни туғдиради.

Бастакор шеър сатрларининг ҳаммасини ўз ичига оладиган оддий уч қисмли шаклдаги қўшиғида берган савол-жавобини ифодаланган мақсадида қўшиқни речитатив шаклида яратади. Унинг жўр қисми ҳам оддий гармоник функциялар воситаси билан тараннум қилинади. Бундаги куй ҳам тибийлад тузилмасида эшитилиб туради. Айрим тактларида булбул сайрашини эслатадиган кuartольш шаклидаги пастга ҳаракатланувчи секвенциялар ҳам қўлланилган.

Машраб Бобоевнинг “Онамга хат” шеърига ёзилган қўшиқ ҳам шаклан ва интонация жиҳатдан “Булбул” қўшиғига ўхшаб кетади. Умуман, она ҳақида кейинги йилларда ашула ва қўшиқларнинг турли хиллари ёзилган, яратилган ва ижро этилиб келинмоқда. Уларнинг орасида ҳаяжонли, онага бўлган чуқур ҳурмат-эҳтиром ва жўшқин эҳтиросли сатрларнинг кўпгина турлари учрайди.

Бу қўшиқ ҳам икки чорак ўлчовдаги бир текисда, турли интервал оралиқларида, ҳар бир тактда тўрттадан саккизталиқ товушларда талқин қилинади. Мана шу нуқтаи назардан қараганда қўшиқ барча хонандаларнинг имкониётлари даражасида куйланиши мумкин. Айниқса ҳаваскор хонандаларга мос келади.

Шоир Ёнғин Мирзонинг “Ишқинг йўлида” номли бармоқ вазнида, халқнинг қундалик истеъмолда бўлган шеваларида, содда тилда ёзилган шеърга басталанган куй интонацион ва шаклан, 6/8 ўлчовда яратилиши билан бошқа ашула, қўшиқлардан ажралиб туради. Қўшиқда “идиоматик” товуш билан

бошланадиган авждан олдин, саккиз тактли чолғу қисми қўшиқ йўналишига бошқача кайфият бағишлайди. Фригий си-минор ладнинг турли функцияларидан тузиладиган ёйиқ учтовушликлар тактнинг кучли ҳиссасида триоль шаклида ўтиб туради. Бу хол гармоник жўр қисмида ўзига хос яхлит шакл яратилишига ёрдам беради. Қўшиқ куйи жуда ёрқин, тез эса қоладиган ва зўр шавқ-завқ билан куйланадиган қўшиқлар қаторида туради.

Бастакор Раҳматжон Турсуновнинг “Ғамзасин севдинг кўнгил...”, ёки “Булбул” ашула ва қўшиқлари хонандалар дастуридан мустаҳкам ўрин олган ва тез-тез концерт, телевидение, радиода эшитилиб турадиган бошқа бир ашуласи “Мадҳингни куйлай” ашуласидир. (Туроб Тўла шеъри).

Шеърнинг мажозий (аллегорик) мазмуни ёрига қиладиган мадҳини, севги ҳис-туйғуларини аввал шамолларга, сўнгра шамол орқали осмонга, фалакка етказиш орзусида бўлади, шоир. Шеърнинг мажозий маъноси бўйича ундаги дилрабо образи садоқатидан боғларни ҳам серфайз қиладиган олло талло назарда тутилади.

Фригий ре-минорда яратилган куй тузилмаси шеърдаги образни очиб кўрсатишга қаратилган. Мусиқа муаллифи шеър сатрининг алоҳида-алоҳида маъно касб этадиган сўзларига, чунончи “Ишқингни айтдим” ёки “Боди сабога” сўзлари учун жуда ёрқин, чуқур фалсафий маънодаги интонация тизилмаларини ярата олади. Дастлаб икки тактда ифодаланган парчада, тоналикнинг тоник товушида тўхталиш бўлади. Сўнгра қисқа, чоракталик паузадан кейин бу мусиқавий интонация шаклан хиёл ўзгарган шаклда такрорланади. Бунда фикр тасдиқланади. Яна тоник товушида тўхталиш, яна пауза. Мана шу икки ҳолатда тоника товуши сақланилганида шеърдаги мазмунни фортијси ёки мусиқавий жўр қисми давом эттирилиб, тўлдириб турилади.

Бу иккала интонация қўшилмасидан тўрт тактлик мусиқавий жумла мусиқавий тафаккурни янада ривожлантиради. Шеърда ўзига хос услубда нақорат ҳам киритилган. У шундай сатрларда куйланади:

*Олам мунаввар сен бор самодан,
Сен борсан самодан, сен дилрабодан.*

Бастакор бу нақорат сатрларини янада шарҳлаб ўтиш мақсадида уни икки овозли шаклда куйлашни тавсия қилади. Нақоратнинг дастлабки икки такти терция интервалида, кейинги икки такти ўзбек чолғу мусиқаси ва асбоблари услубида кварта-квинта интервалларида айтилади. Мусиқа жўр қисми юқорида икки овозли тузилмани янада кучайтириш мақсадида унисон ҳолда жўр бўлади. Мазкур нақорат ашула давомида шеърда бўлгани сингари уч матра такрорланади.

Бастакорнинг мана шу хилдаги ўзига хос услуби ашулани ҳар хил шаклда турланиши, ранг-баранг бўёқларда эшитилиши, шаклан ва мазмунан бойитилишига имконият яратади.

Шоир Жуманиёз Жабборовнинг “Баҳор қўшиғи” номли шеърида бошланиб келаётган баҳордан шодланиб, табиат оғушида, боғу гулистонларда сайр

қилиш, дўстини дашту адирларга бошлаб бориб дилхушлик қилиш туйғулари билан суғорилган шодиёна кайфият акс эттирилган.

Бастакор бу уч бандлик шеърнинг икки бандига шодиёна куй яратади. Қўшиқ халқ орасида табиат манзараларидан шодланган халқ қўшиқлари интонациясидан ижобий фойдаланади. Бастакор шеърдаги воқеани тасвирлар экан, мусиқа воситаси билан манзалардаги сайроқи қушларни ва қувноқ кайфиятни ифодалашга интилади. Жуда юқори пардалар (учинчи октаванинг соль-диез товуш) да чолғу куйининг бошланиши, ҳар хил форшлаглар, лад калити белгиларининг алмашиб туриши сингари бир қатор услублари мазкур қўшиқни жарангдор оҳангларда эшитилишига ҳамкорлик қилади. Мусиқа муаллифи шеърнинг охирги учинчи сатрига куй басталамайди. Қўшиқ охирида шеърнинг биринчи мисрасини хотима қисми сифатида қўллайди.

Шоир Абдулла Ориповнинг бастакор томонидан куй басталанган бошқа бир шеъри “Аён бўлгай” ҳам мазмунан лирик ашулалар қаторида туради. Раҳматжон Турсунов бу асарига асос қилиб қисман мақом ва фарғона водийсида кенг тарқалган ялла интонацияларига таянади. Бунда бирор-бир халқ куйи айнан кўчирилган эмас, албатта, у баъзи бир миллий куйлар шаклини эслатади холос.

Аммо куй ўлчови тактлар оралиғи билан бирлаштириладиган синкопа усулига тушурилганлиги натижасида шеър вазнидан чиққандай бўлиб туюлади. Бунинг натижасида ёрқин шаклга эга бўлмаган 7-8 ўлчов маъқул эди.

Бастакор Раҳматжон Турсунов шоир Нормурод Нарзуллаевнинг иккита “Интизор дил” ва “Механизаторлар қўшиғи” шеърларига ҳам куйлар яратади. Булардан “Интизор дил” қўшиғи ҳам хонандалар дастуридан жой олган ва севилиб куйланаётган қўшиқлардан хисобланади.

Мазкур қўшиқнинг куй шакли ҳам бошқа ашула ва қўшиқларида бўлганлиги сингари вена классик мусиқа услубига асосланган квадрат, яъни $4+4=8$ тактлардан тузилган даврияга асосланади. Фа-диез минор фригий ладида тузилган биринчи мусиқавий жумла ҳам икки бор такрорланади. Бу билан бастакор шеър мисраларини такрор-такрор шарҳлаб туришга эришади.

Ашуланинг юқори авжлари шеърнинг тўртинчи байти икки мисрасини ўз ичига олади ва авжнинг кўлами бир ярим октавага бориб етади. Бу авжга чуқур севги ҳис-туйғулари, унинг ҳаяжон билан жўшқинланиши ўз ифодасини топади. Мусиқа муалифи бу ашуласида ҳам ёрқин, дилкаш ва ёқимли оригинал интонацияга асосланиб ривожланадиган шаклини топа олган. Ашуланинг мана шу ўзига хос хусусияти уни ижрочилар орасида танилишига олиб келганди.

Мазкур саҳифаларда бастакорнинг айрим ашулалари устида тўхталиб ўтилди холос. Қилинган таҳлиллардан муалифнинг қўшиқ жанридаги асарларида реалистик миллий саънатнинг типик услублари очиқ-ойдин кўриниб туради. Бу жанр Раҳматжон Турсунов ижодида ранг-баранг, кичик мусиқий қасидалар шаклида номоён бўлади, бу асарларда ҳаёт ҳақиқатининг турли

томонлари қамраб олинган, улар бадийий умумлаштирилган. Буларнинг барчаси бастакорнинг ҳар бир асарида ёрқин ифодаланган.

Маълумки, бастакорнинг ютуғи кўп жиҳатдан ижрочига боғлиқ. Унинг бастакорлик ижодига хос хусусиятлардан бири у ўз асарларини ижрочиларнинг имкониятларини ҳисобга олган ҳолда яратади. Бу жиҳатдан марҳум Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Тождиддин Муродов учун яратган ашулалари диққатига сазовордир. Унинг ижросида “Ғамзасин севдинг, кўнгил” (Фузулий ғазали), “Ошкор ўлсун” (Самад Вурғун ғазали), “Жононсан” (Усмон Жонгитов шеъри), “Саодат бу” (Восит Саъдулла шеъри) каби лирик ашулалари кўшиқ шайдоларининг юрак-юрагига сингиб кетган. Ўзбекистон халқ артисти Ортиқ Отажонов ижро этган “Мадҳинг куйлаб” (Т.Тўла шеъри), Ўзбекистон халқ ҳофизи Ўлмас Сайиджонов ижро этган “Фурқат нидоси” (Абдулла Орипов ғазали), “Висолинг бўлмаса” (Атоий ғазали), Ўзбекистон халқ артисти Ёрқиной Хотамова ижро этган “Булбул” ашуласи, Ўзбекистон халқ артисти Қизлархон Дўстмуҳамедова ижро этган “Шахло” рақси, Ўзбекистон халқ артисти Комуна Исмоилова ижро этган “Қалбимда ўзинг борсан” (Нормурод Нарзуллаев шеъри), Қирғизистон халқ артисти Толибжон Бадинов ижро этган “Ўртади” (Навоий ғазали), Ўзбекистон халқ ҳофизи Бекназар Дўстмуродов ижро этган “Ёр олдида” (М.Али ғазали), Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Насиба Сатторова ижро этган “Нур бўлиб дунёга келгансан” (Эркин Воҳидов ғазали), Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Оролмирзо Сафаров ижро этган “Кўзи сузук нигорим” (Нозима хоним шеъри), “Соғиндим” (Чархий шеъри), “Ошиқ ўзи бўлакчадир” (Пўлат Мўмин шеъри), хонанда Муяссар Қосимова ижро этган “Наврўзга етганда” (Анвар Исроилов шеъри), Озода Мадраҳимова ижро этган “Севги ихтиёри” (Пўлат Мўмин шеъри), Чамангул Нуруллаева ижро этган “Ишқинг йўлида” (Ёнғин Мирзо шеъри), Салоҳиддин Лутфуллаев ижро этган “Мубғало қилурсан” (Лутфий ғазали), Турсунбой Парпиев ижро этган “Гулзора келдим” (Ориф Одилхонов шеъри) каби кўпгина кўшиқлар кўпчилик мусиқа шинавандаларига манзур бўлди.

Хулоса қилиб айтганда, Раҳматжон Турсуновнинг келажак авлод учун мерос қилиб қолдирган асарлари аллақачонлар халқимиз дилидан жой олган. У ўзининг ижодий, илмий ва педагогик фаолияти билан ўзбек миллий мусиқий санъати ривожига муносиб ҳисса қўшган устоз санъаткорлардан бири ҳисобланади.

Раҳматжон Турсунов — Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти «Халқ ашула ва рақ ансамблига раҳбарлик» кафедраси мудири, педагогика фанлари номзоди, профессор, бастакор, устоз-мураббий.

1972 йил декабрь. Раҳматжон Турсунов Тошкент маданий-оқартув техникуми талабаларига Сольфеджио фанидан машғулот ўтаётган пайти.

1973 йил апрель. Тошкент маданий-оқартув техникуми «Сайқал» созандалар ансамблининг республика телевидениесига «Сочи» куйини ижро этаётган пайт.

Чапдан ўнга: Убайдулла Қорабоев (доира), Қобил Усмонов (рубоб), Саид Қаъдабоев (ғижжак), Қўлдош Мамиров (най), Абдурахим Исмагуллаев (чанг), Кенжа Юсупжонов (аффон рубоби), Раҳматжон Турсунов (рубоб), Даврон Бакихов (дутор).

1976 йил март. Тошкент вилояти педагогика билим юртида ўтказилган ижодий учрашув дастурида Раҳматжон Турсунов ўзи басталаган «Нозли ёрга» асарини рубобда ижро этаётган вақти.

1979 йил. Профессор Раҳматжон Турсунов рафиқаси — Муҳаббат Поёнова, ўгли Шерзоджон билан.

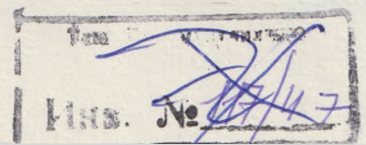
1985 йил. Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институтида ўтказилган Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов билан учрашув вақти.

Чапдан ўнгга: Раҳматжон Турсунов, Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов, доцент Шухрат Усмонов.

1985 йил. Раҳматжон Турсунов Ўзбекистон бастакорлари даврасида.

Чапдан ўнгга: бастакор С.Абдусаломов, бастакор Р.Турсунов, Ўзбекистон халқ артисти С.Жалил, мусиқашунос Л.Юсупов, бастакор А.Алекперов.

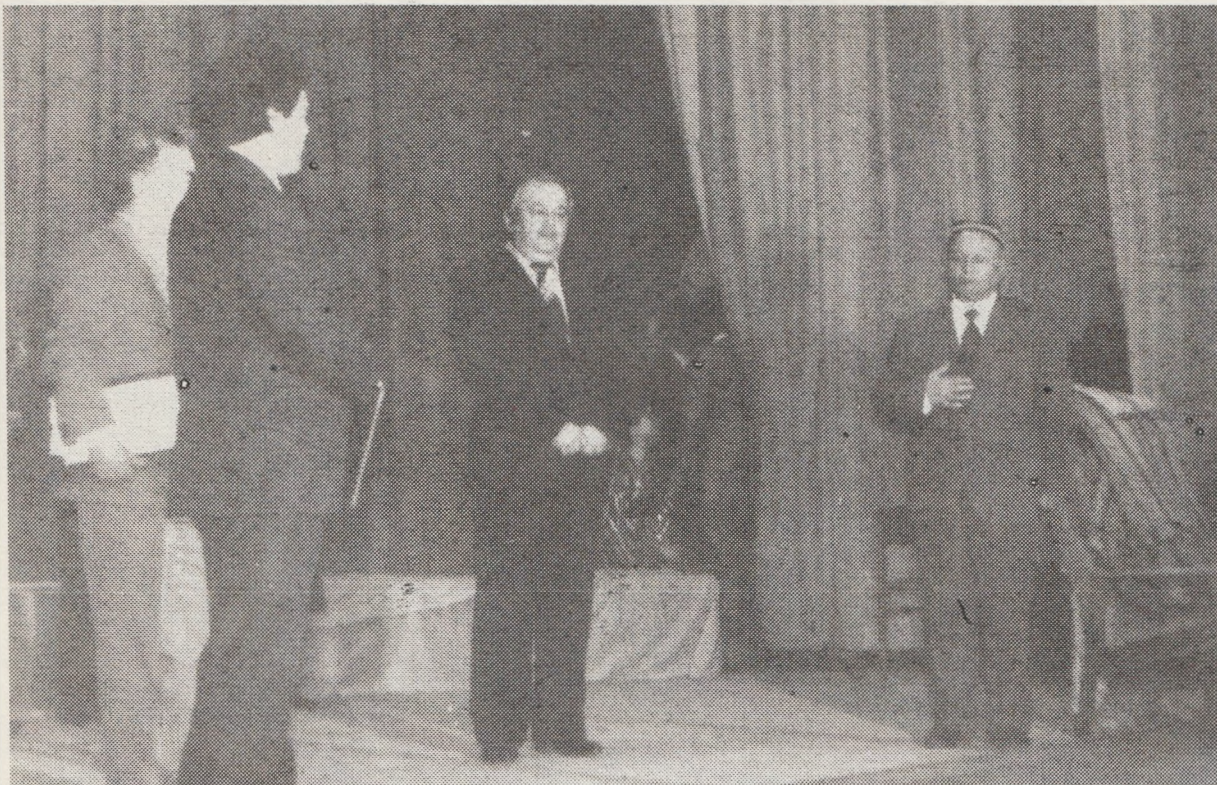

1989 йил. Раҳматжон Турсунов «Халқ мусиқаси» кафедраси ўқитувчилари ва «Ёш истеъдод» конкурси иштирокчилари даврасида.

1989 йил. Раҳматжон Турсунов «Халқ мусиқаси» кафедраси ўқитувчилари ва талабалари даврасида.

1989 йил 14 март. А.Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институтида ўтказилган 50 йиллик таваллуд куни туширилган фото ҳужжат.

Ўнгдан: профессор Малик Муродов (мархум), доцентлар Эркин Худойбердиев, Шухрат Усмонов.

Ушбу сурат 14 март 1989 йил 50 йиллик ижодий кечада олинган.

1990 йил Раҳматжон Турсунов «Халқ муסיқаси» кафедраси аъзолари даврасида. Биринчи қаторда чапдан: катта ўқитувчи Мавжуда Тўраева, Ўзбекистон санъат арбоби, композитор Матниёз Юсупов, доцент Жасур Расултоев, профессор Раҳматжон Турсунов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Исоҳқ Катаев, жўрनावоз Дилором Муҳамедова, иккинчи қаторда: катта ўқитувчи Фанижон Ваҳобов, профессор Қўлдош Мамиров, ўқитувчи Болтабой Сайрамов, доцент Матназар Худойназаров, жўрनावоз Абдурахим Муҳамедов, жўрनावоз Исмоил Зуфаров.

1995 йил. Профессор Раҳматжон Турсуновнинг ўғли Шавкатжон Турсунов рубоб синфи бўйича ўтказилаётган машғулоти.

2003 йил май. А.Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти «Халқ ашула ва рақс ансамблига раҳбарлик» бўлими талабалари билан профессор Раҳматжон Турсунов ҳамда ўқитувчи Шомурод Дадаев «Ашулачилар ансамбли» фани бўйича машгулот пайти.

2003 йил июнь. А.Қодирий номидаги Тошкент Давлат маданият институти «Халқ ашула ва рақс ансамблига раҳбарлик» кафедраси аъзолари даврасида.

Чандан ўнга: ўқитувчи Насиба Абрайқулова, ўқитувчи Қамара Сейтжоновна, Зулфия Шомагдиева, етакчи концертмейстер Наташа Белянова, доцентлар Абдулла Умаров, доцент Матназар Худойназаров, магистр Нодира Пирматова.

БАСТАКОР РАҲМАТЖОН ТУРСУНОВНИНГ АСАРЛАРИ РЎЙХАТИ

Т.Р	Асарларнинг номлари	Шоир	РДКС	№
1.	«Бўйларингга»	Махтумқули	РДКС	38779
2.	«Булбул»	А.Орипов	РДКС	29332
3.	«Шаҳло»	Рақс созандалар ансамбли ижросида	РДКС	20512
4.	«Наврўз рақси»	Рубоб у-н куй	РДКС	40932
5.	«Ғамзасин севдинг кўнгил»	Фузулий	РДКС	19942
6.	«Саодат бу»	В.Саъдулла	РДКС	19943
7.	«Азим дарё»	З.Обидов	РДКС	21169
8.	«Қалбимда ўзинг борсан»	Н.Нарзуллаев	РДКС	20657
9.	«Мубтало қилурсан»	Лутфий	РДКС	28237
10.	«Ошкор ўлеун»	С.Вурғун	РДКС	24764
11.	«Ёр васли»	Н.Нарзуллаев	РДКС	20390
12.	«Пахта жилваси»	П.Мўмин	РДКС	22574
13.	«Бу кун»	А.Орипов	РДКС	20490
14.	«Чўл гуллари»	Г.Тўраева	РДКС	22812
15.	«Оқ пахтамини шуъласи»	Ю.Шамонсуров (Болалар у-н кўшиқ)	РДКС	22256
16.	«Ёдимда сен»	Най учун куй	РДКС	22575
17.	«Толиқмас қуллар»	С. Қўқонбеков	РДКС	23706
18.	«Ишқнинг йўлида»	Ё. Мирзо	РДКС	25970
19.	«Баҳор кўшиғи»	Ж. Жабборов	РДКС	27209
20.	«Сен қувончим»	Уйғун	РДКС	24729
21.	«Боқмади»	Р.Абдурашид	РДКС	26505
22.	«Чанг таронаси»	Чанг учун куй	РДКС	26350
23.	«Баҳор»	Н.Рўзимухамедов (болалар кўшиғи)	РДКС	25841
24.	«Пахтаойдан ассалом»	Н.Нарзуллаев (болалар кўшиғи)	РДКС	27357
25.	«Ҳаёт кўшиғи»	Н. Нарзуллаев	РДКС	27587
26.	«Ошиён»	Т. Тўла	РДКС	28236
27.	«Мадҳингни куйлай»	Т. Тўла	РДКС	27502
28.	«Булбул позидан»	У. Жонгитов	РДКС	28231
29.	«Онамга хат»	М. Бобоев	РДКС	28546
30.	«Аён бўлгай»	А. Орипов	РДКС	27960
31.	«Кўрмасам»	Ғайратий	РДКС	30775
32.	«Сархушман»	А. Қосимов	РДКС	35188
33.	«Чўлдан эсан саболар»	М.Али (4-қисм сюита)	РДКС	29285
34.	«Муҳаббатдан»	Ж. Жабборов	РДКС	35829
35.	«Ярашгайдир»	И.Тўхтамишев	РДКС	34109
36.	«Севги ихтиёри»	П.Мўмин	РДКС	33276
37.	«Насиб этсин сенга»	Ж. Жабборов	РДКС	33960
38.	«Гулзора келдим»	О.Одилхонов	РДКС	33994
39.	«Висолинг бўлмаса»	Атоий	РДКС	33492
40.	«Кўнгул»	А.Орипов	РДКС	36764
41.	«Наврўзга етганда»	А.Исроилов	РДКС	36031

Т.Р	Асарларнинг номлари	Шоир	РДКС	№
42.	«Эмасму»	Т.Хўжақулов	РДКС	36200
43.	«Ўртади»	Навоий	РДКС	36519
44.	«Соғиндим»	Чархий	РДКС	36372
45.	«Кечиб бўлмас»	Н.Нарзуллаев	РДКС	37248
46.	«Жондин йироқ»	Лутфий	РДКС	37752
47.	«Кўзи сузук Нигорим»	Нозимахоним	РДКС	38394
48.	«Фурқат нидоси»	А.Орипов	РДКС	40421
49.	«Ватан»	А.Орипов	РДКС	39025
50.	«Жононасан»	У.Жангитов	РДКС	20958
51.	«Ўзбегимнинг сулув қизлари»	М.Юсуф	РДКС	39476
52.	«Нур бўлиб келгансан»	Э.Воҳидов	РДКС	40058
53.	«Ошиқ ўзи бўлакчадир»	П.Мўминов	РДКС	41595
54.	«Маҳбубага»	О.Ҳақимов	РДКС	37925
55.	«Шабнам»	А.Суюн	РДКС	37930
56.	«Ёр олдида»	М.Али	РДКС	40115
57.	«Она қўшиғи»	Қ.Ота	РДКС	37926
58.	«Умринг безавол бўлсин»	Қ.Ота	РДКС	38393
59.	«Тонг саҳар ғазал битдим» (ёки ватан меҳри)	Ф.Усмон	РДКС	48506
60.	«Муҳаббат сен менинг мангу куйимсан»	Ш.Ахророва	РДКС	41629
61.	«Ҳижрон»	О.Одилхонов	РДКС	40828
62.	«Қиз хаёли»	М.Жалил	РДКС	42122
63.	«Навбахор»	Ф.Шоҳисмоил	РДКС	41136
64.	«Ватан мадҳи»	А.Суюн	РДКС	38091
65.	«Ватаним тинчлик боғи»	Қ.Ота (болалар қ-ғи)	РДКС	37961
66.	«Ўзбекистон ёшлари»	С.Барноев	РДКС	42310
67.	«Бўлмаса»	А.Орипов	РДКС	41630
68.	«Соҳибқирон Темур»	А.Орипов	РДКС	42381
69.	«Ватан»	М.Тоир	РДКС	42382
70.	«Ўзбекман»	А.Орипов	РДКС	42265
71.	«Эй фалак»	М.Жалил	РДКС	42588
72.	«Хуш келибсиз»	Н.Нарзуллаев (дуэт)	РДКС	42123
73.	«Офатижонсан»	Ж.Камол	РДКС	30773
74.	«Ҳашам этмиш»	Ж.Камол	РДКС	38348
75.	«Ўзбекистон она диёр»	М. Али	РДКС	38348
76.	«Соз сеҳри»	Рубоб у-н куй	РДКС	37921
77.	«Ҳижрон»	А. Суюн.	РДКС	37751
78.	«Жондон билмайди»	Т.Ниёз	РДКС	39477
79.	«Дунё гўзаллиги қизлардан»	Т.Ниёз	РДКС	40248
80.	«Дилбарму дилрабому»	В.Саъдулла	РДКС	28778
81.	«Сен қайтарсан»	П. Мўмин	РДКС	28232
82.	«Қаламқош»	Й. Пардаев	РДКС	36126
83.	«Юрак ёлғиз ўтар бўлди»	Ш. Аҳмедова	РДКС	39328

РАҲМАТЖОН ТУРСУНОВНИНГ ЭЪЛОН ҚИЛГАН ИЛМИЙ ВА ОММАБОП МАҚОЛАЛАРИ

1. Халқ ансамбли, “Шарқ юлдузи”, 1976 йил, № 6.
2. Парвоз довруғи, “Меҳнат ва турмуш”, 1976 йил № 6.
3. Қишлоқ бадиий ҳаваскорлари. “Ўзбекистон маданияти”, 1977 йил 25-февраль.
4. Қишлоқ ҳаваскорлари. “Совет Ўзбекистони санъати”, 1978 йил № 3.
5. Маҳорат чўққиларга. “Совет Ўзбекистони санъати”, 1978 йил № 11.
6. Фольклор ва бадиий ҳаваскорлик ансамбллари. “Шарқ юлдузи”, 1980 йил № 12.
7. Становление ансамблевой формы в музыкальном искусстве самодеятельном искусстве Ўзбекистана. Сборник научных трудов ТашГИК, 1980 год.
8. Есть такой ансамбль, есть такие ансамбли. “Звезда Востока”, 1981 йил № 2.
9. Махсус бўлим очилса. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”. 1983 йил 29-апрель.
10. Кўнгилдай Нози, Юртдай улугвор. “Қашқадарё ҳақиқати”, 1988 йил 21-апрель.
11. “Анъанавий мусиқа мактаби очайлик”. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, 1988 йил 4-сентябр.
12. Миллий мусиқамиз илдизлари. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, 1988 йил.
13. Замон созига уланган торлар. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, 1989 йил, 18-август.
14. Ёр-ёрларнинг мусиқий табиати. “Ўзбек тили ва адабиёти”, 1990 йил № 1.
15. Пойдевор мустаҳкам бўлсин. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, 1990 йил 2-ноябрь.
16. Анъанавий бастакорлик бўлими тузилса. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, 1990 йил 22-июнь.
17. Ўзбек лапарларининг мусиқий табиати ҳақида баъзи қайдлар. “Ўзбекистон тили ва адабиёти” 1991 йил № 9.
18. Илоҳий туйғудан оҳанглар яралади. “Хабар”, 1992 йил 11-декабрь.
19. Мустақиллик-зафар йўли. “Ўзбекистон овози”, 1993 йил 1-август.
20. Бастакорлик санъати. “Гулистон” 1994 йил № 5.
21. Ўзбек кўшиқчилик санъатининг баъзи муаммолари. “Мусиқада таълим ва тарбия бирлиги”, 1996 йил № 1.
22. Ўзбек кўшиқчилик санъати илдизларига бир назар. “Маънавият ва маърифат – Давлат сиёсатининг устивор йўналиши”. ТДМИ илмий тўплам, 2000 йил.
23. Темурийлар даврида мусиқа. “Гулистон”, 2001 йил № 3.
24. Эл суйган ҳофиз. “Ўзбекистон адабиёти ва санъати”, 2003 йил 11-апрель.

РАҲМАТЖОН ТУРСУНОВНИНГ БАСТАКОРЛИК ИЖОДИГА БАҒИШЛАБ ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН МАҚОЛАЛАР ВА ЭШИТТИРИШЛАР

1. Бердиев К. “Куй басталайди, ижро этади”. “Қашқадарё ҳақиқати”, 1966 йил 10-август.
2. Фозилов Н. “Сехрли бармоқлар”. “Тошкент оқшоми”, 1972 йил 31-январ.
3. Хидиров М. “Қанотланган “Орзу”. Ўзбекистон Маданияти, 1972 йил 30-апрель.
4. Абдурахмонов Т. “Илҳом тўлқинлари”. “Ёш Ленинчи”, 1975 йил 27-март.
5. Хақималиев У. “Ҳиссиётлар оҳанглари”, “Ёш Ленинчи”, 1979 йил 23-март.
6. Мамиров Қ. “Орзулар қанотида”. Совет Ўзбекистони санъати: 1979 йил № 5.
7. Абдуллаева М. “Оҳанглари сеҳри”. Ёшлик 1982 йил № 6.
8. Исроилов А. “Куйла созим” Республика телевидениесида ижодий концерт, 1970 йил Май.
9. Тошбоева Т. “Ўзбекистон бастакорлари”. Республика телевидениесида фильм концерти, 1989 йил 17-март.
10. Мирolimova З. “Бастакор Раҳматжон Турсунов қўшиқлари”. Республика радиосида очерк-концерт, 1991 йил Март.
11. Р.Неъматов. “Сехрли оҳанглари сардори”. Нафосат, 1999 йил 8-февраль.
12. Р.Неъматов. “Ноталарга жон бағишлаб”. Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 1999 йил 19-февраль.
13. Ҳожи Сатимхон. Мунаввар “Бастакорлар профессори”, Хуррият, 1999 йил 16-март.
14. Б.Саримсоқов, Н.Қосимов. “Дилгир наволар”. Тошкент оқшоми, 1999 йил.
15. Б.Мухаммадиев. Ўзбекистон бастакорлари. Республика телевидениесида фильм концерт, 1999 йил, март.
16. С.Одилов. “Ўзбекистон бастакорлари”, 1,2 қисми, Республика телевидениесида фильм концерт 2002 йил октябрь
17. З.Мирolimova. “Жавоҳир”. Республика радиосида ижодий эшиттириш, 2003 йил 6-март.
18. Эркин Худойбердиев. “Бастакор-мураббий, дилкаш- инсон”. Ўзбекистон овози, 1999 йил 13-март.

РАҲМАТЖОН ТУРСУНОВНИНГ ЧОП ЭТИЛГАН ДАРСЛИК ВА ЎҚУВ ҚЎЛЛАНМАЛАРИ

1. Ўзбекистонда мусиқа ҳаваскорлиги. Тошкент, Ўзбекистон 1981 йил.
2. Чўлдан эсан саболар. Ғафур Ғулум номидаги адабиёт ва санъат нашриёти 1984 йил.
3. Ғамзасин севдинг кўнгил. Ғафур Ғулум номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1989 йил.
4. Ҳаваскорлик ашула ва рақс ансамллари билан ишлаш услублари Тошкент, ФБАН, 1991 йил.
5. Қалбимда ўзинг борсан. Тошкент. “ДИТАФ” 2001 йил.
6. Ашула ва рақс ансамбли билан ишлаш услубиёти. Ғафур Ғулум номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. 2002 йил.
7. Халқ куйларини ноталаштириш. Абдулла Қодирий номидаги Халқ мероси нашриёти, 2002 йил.
8. Халқ мусиқа ижодиёти ва адабиёти. “Маърифат-Мададкор” нашриёти, 2002 йил.
9. Анъанавий қўшиқ ижрочилиги услубиёти. 2003 йил.

ИЛОВА, НОТА МАТНЛАРИ

ЎРТАДИ

Moderato

Навоний газали

Чех-ра ў-ти
беш-ла кўнг-лум хо-ну-мо-нин
ўр-та-ди
О-та-шини гуа нин-қи буа-буа
Ош-ё-нин ур-та-ди
О-та-шини лаъ-
ли-ар хоа эр-мас-ки кўй-миш
то-зи дуб,
Ҳар ба-хо-на ай-ла-бон уш-

шоҳ жо- ний ўр- та- ди

зор кўнг- лим ич- ра соа- дийг

сў- зи ҳажр

Ким бу янг- лим бир- ла куй- гап

но- га- во- ний ўр- та- ди

Ишқ ў- ти- дин

Сў-зи миш-қим даф-та-ри-га
 ҳар ки-ши-қим сола-ди-қўз
 Ур-та-ниб Фар-ҳо-ду Маж-нун
 дос-то-ния ўр-та-ди
 хо-на-қўч-га сола-ди ўт кыр-газ
 На-во-ий дайр а-ро
 Хир фа-вар-дек гўлж-қим топ-ти
 аў-ко-нин ўр-та-ди
 ўр-та-ди.

Чехра ўти бирла кўнглим хонумонин ўртади,
 Оташин гул ишқи булбул ошиёнин ўртади.
 Оташин лаълида хол эрмаски қўймиш тоза доғ,
 Ҳар баҳона айлабон ушшоқ жонин ўртади.
 Ишқ ўтидин зор кўнглим ичра солдинг сўзи ҳажр
 Ким бу янглиғ бирла куйган нотавонин ўртади.
 Сўзи ишқим дафтарига ҳар кишиким солди кўз,
 Ўртаниб Фарҳоду Мажнун достони ўртади.
 Хонақоҳга солди ўт киргач Навоий дайр аро,
 Хирфавардек ганжким топти дўконин ўртади.

МУБТАЛО ҚИЛУРСЕН

Allegro
 moderato

Лутфий шеъри

Ул гап-за-дин ўқ от

ма, он сиз ба-ло қи-лур - сен.

Хус-нинг би-ла жа-ҳон-ни чин муб-та-ло қи-лур

сен Не-ча ва-фо-ға ваз-да

сєн

сєн - - - - - сєн

сєн - - - - - сєн

сєн

сєн

сєн

сєн

сєн

сєн

сєн

сєн

сєн

сєн

Ул ғамзадин ўқ отма онсиз бало қилурсен,
 Ҳуснинг била жаҳонни чин мубтало қилурсен.
 Неча вафога ваъда қилмайсан, эй жафочи,
 Сен умрсен кишига ҳаргиз вафо қилурсен.

Эй кўз юзини кўрдинг ёшинг нечун тўкарсен
 Кечган фироқ элиндин неможаро қилурсен.
 Куйган кўнгилда ҳардам меҳринг бўлур зиёда,
 Тун – кун агарчи бизга жабру жафо қилурсен.

Йуқдур ажаб гар олдинг бечора Лутфий кўнглин,
 Ҳуснинг била чу юз минг шоҳни гадо қилурсен.

ЖОНДАН ЙИРОҚ

Вазмин

Лутфий газали

Ул - ту - рур хиж - рон ме - ни,
 ул ро - ҳа - ти жон - дин йи - роқ
 Туш - ма - сун гул Маъ - су - ми
 ҳеч ким - са жо - нон - дин йи - роқ.

Ло-ла-тек баг-рим-да дог
 эр-ди а-жаб ким-қол-ми-шам
 Бир су-ман, бир ю-зи гул
 сар-ви хи-ро мон-ди йи-роқ.
 Дўст-лар - нинг кўнг-ли гул-
 тек о-чи-лмо гул-гашт а-ро
 Мен сў-зунг - дек ё-зи-да
 ул ай-шу жав- мон-ди йи-роқ
 Эй кўн-гул, ҳас-рат-да жон
 бер-гва до-ғи васа ис-та-мо

Ким, э- рур меҳ- ру ва- фо
ул шо- хи ху бон- дин йи- роқ
Лут- фи зул- фу ю- зи- дин
ҳай- рат- ма- қо мин- да ту- туб,
Бир а- жаб о- лам- да қол
миш куф- ру и- мон- дин йи- роқ.
мон- дин йи- роқ.

Ўлтирур ҳижрон мени, ул роҳати жондин йироқ,
Тушмасун гул мавсуми ҳеч кимса жонондин йироқ,
Лолатек бағримда доғ эрди. ажабким, колмишам,
Бир суман, бир юзи гул сарви хироминдин йироқ,
Дўстларнинг кўнгли гултек очилиб гулгашт аро,
Мен сўзунгдек ёзида ул айшу жавлондин йироқ,
Эй кўнгул, ҳасратда жон бергил, дағи васл истама.
Ким, эрур меҳру вафо ул шоҳи хубондин йироқ,
Лутфий зулфу юзидин ҳайрат мақоминда тушиб,
Бир ажиб оламда қолмиш куфру имондин йироқ.

ВИСОЛИНГ БЎЛМАСА

Andantino

Атойи ғазали

Ул- ту- рур эр- ди ме- ни

ҳиж-рон ха-ё- линг бўл-ма-са, Е у-ми-
 ди даб-ла-ти вас-ли ви-со- линг бўл-ма-са
 Сев-ма-гай эр-ди ки-ши о-лам-да сен- дин ўз-га-ни,
 Гар ва-фо қил-моқ-та о- шиқ-қа ў-со-
 линг бўл-ма-са. Не- ча-е бўл-са ма-лак
 кўр-гач се-ни ин-сон би-кин
 Не а-жаб маҳ-шар-да ҳам сў-роқ са-во-
 линг бўл-ма-са.
 О- да-ми- лик-дин э-мас-
 ким ул-па-ри- дин ай-ри-либ, Бу ти-рик-
 лик-дин кўи-гил гар ин-фи о- линг бўл-ма-са
 Қи-лу қо- линг дан О-то- йи маъ-ри-фат тут-ма у-ни
 Ул о-ғиз, бе-линг ха-ё- ли бир-ла хо-
 1. линг бўл-ма-са. 2.